

Brian Pearce

Marxismen och det asiatiska produktionssättet

Från *Revolutionary History*, Vol. 8 Nr. 2, 2002.

Kära redaktör

Jag skulle vilja tillfoga några kommentarer till den debatt om det asiatiska produktionssättet som har förts på sidorna i er tidskrift, eftersom det är ett ämne som intresserar mig mycket.

En sådan samhällspolitisk formation skulle kunna kallas ”feodal” enbart om innebörden av detta begrepp tänjs ut. Och detta var kärnan för de ”marxister” som trodde blint på en enkel, universellt giltig följd av produktionssätt, som i det forna Sovjetunionen cyniskt kallades för ”de fem huvudtyperna”: urkommunism, slavägarsamhälle, feodalism, kapitalism, socialism. Enligt denna formel skulle alla länder gå igenom var och en av dessa stadier. När jag frågade Robin Page Arnot, en gammal Komintern-veteran, hur man ställde sig till det ”asiatiska produktionssättet” i Moskva, så svarade han att det fanns två tankeskolor med olika inställningar till den saken. För en var detta en variant av slavägarsamhället, för den andra en variant av feodalismen. ”En av dessa tolkningar”, tillade han, ”är trotskistisk, och båda skolor försöker fästa denna anklagelse på den andra”. Både geografin och befolkningsutvecklingen ”avfärdades” uttryckligen av den historiska materialismen i Stalins kapitel i *Sovjetunionens Kommunistiska Partis (bolsjevikerna) historia – Kortfattad kurs*. Ralph Fox var mycket intresserad av österlandet; ni kanske minns att han skrev om Djingis Khan. Jag är förvånad över hur litet hans namn och hans skrifter har omnämnts sedan hans död i Spanien 1936 – jämför det med John Cornfords ”legend”. Hade King Street (brittiska kommunisternas huvudsäte, ö.a.) eller Moskva något emot honom? Jag läste Fox’ essä (skriven, tror jag, under hans tid på Leninskolan) för många år sedan på British Library.

Eftersom jag endast är bekant med Trotskijs publicerade verk (inte samtliga), så vet jag inte om han någonsin direkt diskuterade ett av marxismens mest känsliga och omtvistade inslag. Enligt begreppet asiatiska produktionssättet, som Marx bara snuddade vid men som helt klart har stor betydelse i förhållande till hans teori om den historiska materialismen, var samhällsformen i länder som Turkiet, Persien, Indien och Kina (men uppenbarligen inte Japan) fundamentalt annorlunda än (väst-)Europa. Det fanns inget privat jordäggande, all jordegendom koncentrerades i händerna på den högste härskaren, skatter och arrenden kunde inte särskiljas, och det fanns ingen nedärvd aristokrati, bara individer som härskaren kunde avsätta godtyckligt. Denna samhällsform utgjorde grundvalen för det som kom att kallas orientalisk despotism, ämnet för en känd bok av Karl Wittfogel.¹

I sina skrifter om Kina gjorde Trotskij kommentarer som motsäger idén om en ”kinesisk feodalism” som stalinisterna försvarade, men såvitt jag vet utvecklade han aldrig den underförstådda kritiken av femstegsdogmen.² Här är de passager som jag har hittat. I *Nya möjligheter för den kinesiska revolutionen ...* (september 1927)³ skrev han: ”I Kina finns inga adelsherror som står i opposition till bourgeoisien ... Såvida man inte leker med ord så finns ingen feodalism i Kina ... Försöket att skapa feodalism i Kina ... var inte baserat på fakta utan av den nakna önskan att motivera samarbetet med bourgeoisien.” I *Tre brev till Preobrazjen-*

¹ Karl August Wittfogel (1896-1988), tysk-amerikansk sociolog och sinolog. Pearce syftar på Wittfogels arbete *Die orientalische Despotie* [Den orientaliska despotin] (1957). Boken finns i engelsk översättning (ingen svensk dock): *Oriental Despotism; a Comparative Study of Total Power*

² BP syftar på dogmen att samhällsutvecklingen måste genomgå de 5 stadierna: urkommunism, slavsamhälle, feodalism, kapitalism och socialism/kommunism.

³ [Nya möjligheter för den kinesiska revolutionen, nya uppgifter och nya misstag](#)

skij (mars-april 1928)⁴: ”Kina har ingen jordägande adel.” I *Balansräkning över och perspektiv för den kinesiska revolutionen* (juni 1928)⁵: ”Det finns ingen kast av feodala godsägare i Kina som står i opposition till borgarklassen ... det är inte de ’feodala’ förhållandena (eller mer korrekt livegenskap och överhuvudtaget förkapitalistiska förhållanden) som dominerar utan de kapitalistiska förhållandena.” Och i *Internationella vänsteroppositionens manifest* (september 1930)⁶: ”Det finns ingen godsägarklass som utgör en separat klass i Kina.”

Det skulle vara intressant att veta om någon forskare på Trotskijarkiven vid Harvard har kommit över några opublicerade skrifter som rör detta tema.

Kan det vara så, att en av de främsta orsakerna till att diskussionen om det asiatiska produktionssättet kvävdes i Sovjetunionen efter 1931, var att de förhållanden som talar för ett samhälle dominerat, inte av en klass i ”traditionell” mening, utan av en byråkratisk kast, kunde tolkas som en indirekt kritik mot regimen under Stalin?

Sedan har vi också frågan om ”japansk exceptionalism”, om jag får mynta ett uttryck. I en fotnot i *Kapitalet*, band 1, säger Marx att man för att få en bättre uppfattning om det feodala samhället än vad som kunde fås från dåvarande läroböcker i historia, bör titta på det samtida Japan. Han tycks ha förstått att det fanns en betydande skillnad mellan det japanska samhället och det kinesiska, etc. Det verkar troligt att denna delvisa likhet mellan Japan på 1860-talet och det senmedeltida Västeuropa, vilket skiljer Japan från de övriga ”asiatiska” samhällena, kan ha gjort det möjligt för Japan, så snart den europeiska/amerikanska kapitalismen hade påverkat landet, att inleda en självständig kapitalistisk utveckling. (Detta anknyter naturligtvis vid idén, som jag delar, att kapitalismen först uppstod, och bara kunde uppstå, i Västeuropa, feodalismens hemvist – ”utan feodalism, ingen inhemsk kapitalism”. Se Marx’ korrigeringar av de historiska kapitlen i *Kapitalet*, band 1, där han reviderade Roys franska översättning.) Det är värt att fråga om någon av de många marxistiska forskarna i Japan har uppmärksammat vad som säkert måste vara av särskilt intresse för dem.

I *Anti-Dühring* accepterar Engels uppfattningen att staten uppstod i det urkommunistiska samhället, före någon klassuppdelning, på grund av behovet av *försvar*. Han övergav denna ganska självklara idé när han började skriva *Familjens ursprung*, etc. Om man följer upp denna linje och tar hänsyn till den mycket större kunskap som vi nu har om Afrikas och det för-columbianska Amerikas historia, slås vi inte då av det faktum att något sådant som ”orientalisk despotism” kännetecknade många, om inte de flesta, samhällena utanför Väst-europa – och var inte heller nödvändigtvis förbundet med konstbevakning? Jag tror att Marx, när han skrev om det ”asiatiska produktionssättet”, så att säga började (förståeligt, med tanke på den begränsade information som han hade tillgänglig), i fel ände: det var det ”västeuropeiska produktionssättet” som var egenartat, det asiatiska produktionssättet var en mer utbredd samhällsform. Från den grekisk-romerska antiken och framåt hade Västeuropa utvecklats på ett *unik*t sätt. Vi kan kanske föreslå denna formulering, ”*först* en stat, *sedan* klasser”, som applicerbar på vissa samhällen?

Min framlidne, saknade vän Pierre Naville var också intresserad av detta ämne, och upplyste mig om ett förslag som några jesuitter gav till den franske kungen under Ludvig XIV:s regeringstid, att ta efter härskarna i öst och bli landets enda jordägare.

Översättning: Jesper Sydhagen

⁴ [Tre brev till Preobrazjenskij](#)

⁵ [Balansräkning över och perspektiv för den kinesiska revolutionen](#) [Utdrag ur *Tredje internationalen efter Lenin*]

⁶ [Internationella Vänsteroppositionens manifest om Kina](#)

Lästips – mera om asiatiska produktionssättet

Gianni Sofri, [Det asiatiska produktionssättet](#)

Se även:

Brian Pearce, [Trotskij som historiker](#).